

УДК 336.222(477+100)

Руцишин Н.М.*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансово-економічної безпеки та банківського бізнесу
Львівського торговельно-економічного університету***Галько Н.В.***аспірант кафедри фінансово-економічної безпеки та банківського бізнесу
Львівського торговельно-економічного університету***ПРАВИЛА «ТОНКОЇ КАПІТАЛІЗАЦІЇ»:
ЗАРУБІЖНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД****«THIN CAPITALIZATION» RULES: FOREIGN AND DOMESTIC EXPERIENCE****АНОТАЦІЯ**

У статті окреслено сутність поняття «капіталізація». Наведено джерела капіталізації транснаціональних компаній, охарактеризовано їх переваги і недоліки. Розкрито сутність фінансування на основі боргових зобов'язань і капіталу з точки зору оподаткування відповідно до вимог внутрішнього податкового законодавства. Висвітлено сутнісні характеристики, ознаки та правила «тонкої капіталізації». Виділено підходи до встановлення правил «тонкої капіталізації» в міжнародній та вітчизняній практиці. Сформовано пропозиції щодо удосконалення правил «тонкої капіталізації» в Україні з огляду на глобальні тенденції.

Ключові слова: правило «тонкої капіталізації», транснаціональні компанії, податкове навантаження, борговий і власний капітал, боргове фінансування, рівень оподаткування, платники податків.

АННОТАЦИЯ

В статье обозначена сущность понятия «капитализация». Приведены источники капитализации транснациональных компаний, охарактеризованы их преимущества и недостатки. Раскрыта сущность финансирования на основе долговых обязательств и капитала с точки зрения налогообложения в соответствии с требованиями внутреннего налогового законодательства. Освещены сущностные характеристики, признаки и правила «тонкой капитализации». Выделены подходы к установлению правил «тонкой капитализации» в международной и отечественной практике. Сформированы предложения по совершенствованию правил «тонкой капитализации» в Украине с учетом глобальных тенденций.

Ключевые слова: правило «тонкой капитализации», транснациональные компании, налоговая нагрузка, долговой и собственный капитал, долговое финансирование, уровень налогообложения, налогоплательщики.

ANNOTATION

The article outlines the concept of «capitalization». The sources of transnational companies capitalization are represented, their advantages and disadvantages are described. The essence of debt and equity financing is disclosed in terms of taxation according to the domestic tax requirement. The essential characteristics, features and rules of «thin capitalization», as well as approaches to the establishment of the rules in international and domestic practice are highlighted. It was proposed improvements to Ukrainian «thin capitalization» rule requirements considering the global trends.

Keywords: «thin capitalization» rule, transnational company, tax burden, debt and equity, debt financing, level of taxation, taxpayers.

Постановка проблеми. У сучасних умовах поширення інтеграційних процесів, інтернаціоналізації та інтенсифікації господарського життя значно розширилося коло проблем, що мають податкову природу та вимагають

розв'язання на міжнародному рівні. Глобальними тенденціями є зниження економічних бар'єрів між державами, істотне розширення світової торгівлі та підвищення мобільності руху капіталів. Водночас це спричинило низку серйозних проблем перед традиційними оподаткуванням і збільшило можливості щодо його мінімізації та ухилення.

Останніми роками податкові органи багатьох країн загалом й України зокрема постійно стикаються з проблемами податкового планування компаніями, масштаби якого загрожують зниженням фінансового потенціалу національних економік. Внаслідок асиметрії національних і міжнародних правил оподаткування створюються комерційні структури (контрольовані іноземні компанії, постійні представництва нерезидентів), за допомогою яких цілком легально в межах чинного законодавства оптимізуються податки відповідно до бізнес-стратегій транснаціональних компаній [1].

Одним з інструментів, який дає змогу оптимізувати податкове навантаження транснаціональних компаній шляхом виведення прибутків в країни з нижчою ставкою оподаткування, є застосування механізму завищення витрат на сплату нерезидентам – пов'язаним особам процентів за договорами боргового фінансування. Правила запобігання використанню такого інструмента в світі отримали назву правил «тонкої капіталізації» [2]. Вироблення ефективної практики з використання таких правил має велике значення для України в контексті збільшення надходжень до бюджету.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових працях закордонних дослідників досить детально вивчається проблема тонкої капіталізації, зокрема у роботах М. Руфа, С. Вебера, К. Непесова, М. Мардана, Дж. Фаррара та А. Мавані. Ґрунтовні дослідження податкового регулювання здійснено в роботах О. Чумакова, П. Дзюби, М. Макаренко, К. Непесова, Т. Савченко, К. Швабія та інших вітчизняних науковців.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Податкове законодавство

України вдосконалюється згідно з податковими системами розвинутих країн. Водночас сьогодні постає проблема імплементації найкращого міжнародного досвіду для удосконалення чинних норм податкового законодавства з урахуванням локальної специфіки.

Мета статті полягає у розкритті економічної природи тонкої капіталізації, встановленні співвідношення міжнародної практики регламентування правил тонкої капіталізації з нормами вітчизняного податкового законодавства, обґрунтуванні підходу до удосконалення відповідних норм вітчизняного податкового законодавства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Будь-які господарські процеси здійснюються на підставі договорів, котрі укладаються сторонами, що можуть перебувати в різних податкових юрисдикціях. Тому суб'єкти господарювання використовують таку можливість для забезпечення максимальної гнучкості руху капіталу з мінімальними податковими витратами. Зазначене досягається завдяки різним правилам міжнародного оподаткування, а також наявності або відсутності договорів про уникнення подвійного оподаткування між відповідними країнами [3]. Особливо це актуально під час здійснення операцій із фінансування діяльності в межах однієї транснаціональної компанії.

Фінансування для забезпечення діяльності компанії залежить від потреб та умов її здійснення. На практиці виокремлюють два види фінансування, а саме фінансування шляхом збільшення статутного капіталу та фінансування за рахунок залучення коштів у вигляді запозичення. Залежно від способу фінансування юридичні й податкові наслідки для компанії різняться [4, с. 150].

Наявність капіталу є важливим показником, який характеризує ефективність функціонування, кредитоспроможність та інвестиційну привабливість компанії. Трактують цього показника походить із поняття «капіталізація».

Досліджуючи його економічну сутність, учені доводять, що цей термін має широке значення як оціночної категорії, так і показника процесу залучення ресурсів до обігу. Джерелами капіталізації можуть бути власні (прибуток, амортизація) або залучені (запозичені ресурси, іноземні інвестиції) кошти.

Тому для оцінювання рівня забезпеченості компанії власними ресурсами та її кредитоспроможності на практиці застосовується показник співвідношення позиченого й власного капіталів. Чим більше обсяг залучених ресурсів порівняно з власними, тим менш капіталізованою вважається компанія, оскільки виникає ризик неповернення отриманих кредитів або інших видів запозичень за рахунок генерування доходу.

При цьому передача капіталу в борг має більше економічних переваг для компанії, ніж під час поповнення її статутного капіталу. Зокрема, йдеться про можливість отримання доходів у вигляді процентів незалежно від

фінансових результатів позичальника. Водночас, збільшуючи статутний капітал, акціонер може одержати тільки пропорційну частину прибутку та лише за його наявності. Крім того, повернення боргу кредитором відбувається після закінчення строку договору про отримання позики, а повернення в статутний капітал здійснюється тільки шляхом продажу акцій. Під час фінансування компанії через збільшення її статутного капіталу відповідальність несуть акціонери своєю часткою в капіталі, а за боргового фінансування відсутня відповідальність за діяльність компанії-позичальника, пов'язаної з будь-якими ризиками її здійснення. Одержання коштів у борг підвищує мобільність і ліквідність капіталу, тоді як вартість частки акціонерного капіталу може змінитися тільки зі зміною вартості компанії загалом [4, с. 240].

Окрім того, з точки зору оподаткування більшість держав розглядає боргові зобов'язання та капітал по-різному відповідно до вимог внутрішнього податкового законодавства. Проценти за борговими зобов'язаннями зазвичай є витратами платника податків, які знижують його об'єкт оподаткування й оподатковуються на рівні отримувача за звичайними ставками. З іншого боку, дивіденди та інші прибутки з капіталу зазвичай не зменшують базу оподаткування податком на прибуток, проте на них поширюються певні форми пільг з оподаткування на рівні отримувача. Якщо у суто внутрішньому національному контексті такі відмінності в режимі оподаткування можуть бути наслідком накладення подібного податкового тягаря як на виплати по боргових зобов'язаннях, так і на виплати з капіталу, то їх наявність у транснаціональному аспекті схиляє до керованого податковими мотивами боргового фінансування [5].

Отже, можливість компаній визначати на власний розсуд використання позиченого чи власного капіталу у формі внеску у статутний капітал в компанії інших юрисдикцій в межах групи компаній залежить насамперед від мети, котра полягає в отриманні бажаного результату саме в оподаткуванні. За таких умов оподаткування стає одним із факторів прибутковості та у такий спосіб впливає на прийняття рішення про те, куди і яким чином інвестувати.

Операції з фінансування діяльності транснаціональних компаній, здійснювані за рахунок позичених коштів, у практиці оподаткування отримали назву недостатньої капіталізації, або «тонкої капіталізації» (thin capitalization). Економічна концепція «тонкої капіталізації» полягає в прагненні до зменшення оподаткованої бази шляхом штучного підвищення витрат на обслуговування боргу.

Ознаками «тонкої капіталізації» можуть бути:

– надання «змішаних» позик, що дають кредитором право конвертувати їх в частки участі в капіталі позичальника;

- включення в договір умови про залежність розміру відсотків від суми прибутку позичальника;
- надання позики з метою фінансування довгострокових інвестицій;
- надання суми позики пропорційної частки участі кредитора в капіталі позичальника або як умови такої участі;
- надання позики для покриття істотних збитків;
- низька кредитоспроможність позичальника, на підставі чого можна зробити висновок, що за аналогічних умов незалежними кредиторами позика не була би надана [2].

Отже, враховуючи міжнародний досвід протидії податковому плануванню, котрий ґрунтується на використанні боргового капіталу, держави в національному законодавстві закріплюють правила, що зменшують зацікавленість у борговому фінансуванні між пов'язаними особами через обмеження суми завищених процентів як складової витрат під час розрахунку податку на прибуток.

Ці правила отримали назву правил «тонкої капіталізації». Вони поширюються переважно на компанії, які здійснюють виплати іноземним асоційованим підприємствам.

Запровадження такого механізму запобігання надмірного зменшення оподаткованого доходу за рахунок виплати процентів за кредитами від пов'язаних осіб вперше здійснила Канада ще у 1971 році. Далі це відбулося в Австралії (1987 рік), США (1989 рік) та Німеччині (1994 рік). Сьогодні більшість країн світу імплементувала правило «тонкої капіталізації» в своє законодавство, зокрема Україна [6].

В міжнародній практиці застосовується кілька підходів до встановлення правил «тонкої капіталізації». Один із цих підходів пов'язаний із принципом «витагнутої руки» («*dealing-at-arm's length principle*»), використовуваним у контексті трансфертного ціноутворення [7].

За іншим підходом встановлюється фіксоване співвідношення (*fixed ratio approach*) боргового й власного капіталу (*debt-to-equity ratio*) або суми нарахованих процентів до показника *EBITDA* (*Earnings Before Interest, Taxes, Depreciation and Amortization*) – прибуток до вирахування витрат за процентами, податків та амортизаційних відрахувань або поєднання фіксованого співвідношення боргового й власного капіталу та відсоткового обмеження до показника *EBITDA* [1]. Проценти, що сплачуються за користування борговим капіталом, або їх частина, яка є перевищенням встановленого співвідношення, не враховуються у складі витрат під час розрахунку податку на прибуток, або перевищені проценти можуть бути перекваліфіковані на дивіденди з метою оподаткування.

В національних законодавствах багатьох країн містяться положення про співвідношення боргу до капіталу, порушення якого є приводом

для відмови на відрахування відсотків з оподатковуваного прибутку. Зокрема, в табл. 1 наведено приклади застосування правил «тонкої капіталізації», що застосовуються в країнах світу щодо встановлення обмежень на розмір боргового капіталу [8].

Таблиця 1
Застосування правил «тонкої капіталізації» в країнах світу

Країна	Обмеження щодо розміру боргового капіталу
Великобританія	Не встановлюється співвідношення. Діє принцип «витагнутої руки».
Франція	Якщо співвідношення позикового і власного капіталу перевищує 1,5:1, сума нарахованих процентів не повинна перевищувати 25% оподатковуваного прибутку.
Німеччина, Італія	Віднесення суми процентів на витрати у розмірі, що не перевищує 30% <i>EBITDA</i> .
Японія, Нідерланди, Нова Зеландія	Співвідношення позикового і власного капіталу 3:1.
США	Якщо співвідношення позикового і власного капіталу перевищує 1,5:1, сума нарахованих процентів не повинна перевищувати 50% <i>EBITDA</i> .
Канада	Співвідношення позикового і власного капіталу 2:1, до 2001 року діяло співвідношення 3:1.
Латвія, Литва, Данія	Співвідношення позикового і власного капіталу 4:1.
Люксембург, Словенія	Співвідношення позикового і власного капіталу 6:1.

Джерело: складено на основі [9]

У більшості країн діють також різні підходи до податкових наслідків за перевищення встановленого співвідношення боргового і власного капіталу, один з яких є перекласифікацією процентів у дивіденди. Це приводить до збільшення оподатковуваного прибутку компанії-боржника та утримання податку у джерела виплати відповідно до правил міжнародного оподаткування дивідендів (Великобританія, Ірландія, Іспанія, Німеччина) [2].

Окремі країни використовують обмеження за *EBITDA* без додатково визначеного співвідношення суми боргового й акціонерного капіталу (Греція, Іспанія, Італія, Латвія, Німеччина, Португалія, Фінляндія, Франція, США) або, навпаки, із застосуванням тільки співвідношення суми боргового й акціонерного капіталу (Бельгія, Данія, Литва, Польща, Росія, Румунія, Словенія, США, Угорщина, Франція, Хорватія, Чехія, Японія). Поєднання обох видів обмежень використовують у США і Франції [2].

Суму процентів, що перевищує законодавче обмеження, дозволяється переносити на зменшення прибутку в подальших звітних (податкових) роках за умови збереження наявного обмеження (США, Данія) [8].

Виходячи з комплексного розуміння чинних положень статті 140 пункту 140.2 Податкового кодексу України, слід сказати, що віднесення суми нарахованих процентів на податкові витрати українських підприємств в повному обсязі можливе лише за умови, якщо сума боргових зобов'язань, що виникли в операціях з пов'язаними особами-нерезидентами, не перевищує суми власного капіталу в 3,5 рази. Під час здійснення такого порівняння сума боргових зобов'язань та власного капіталу визначається як середнє арифметичне їх значень на початок та кінець звітного податкового періоду [10].

У протилежному випадку нараховані в бухгалтерському обліку проценти по боргових зобов'язаннях включатимуться в склад податкових витрат відповідного податкового періоду лише в розмірі 50% ЕВІТДА за даними фінансової звітності звітного податкового періоду, в якому здійснюється нарахування таких процентів. Решта процентів підлягає включенню в податкові витрати майбутніх періодів до їх повного використання, проте з урахуванням щорічного їх зменшення на 5% та вищезазначеного обмеження [10].

Згідно з таким підходом правила «тонкої капіталізації» мають на меті протидію зловживанню співвідношенням позикового капіталу до акціонерного, яке відкриває можливості для мінімізації оподаткування транснаціональними компаніями. Цей механізм не передбачає застосування обмеження до процентних виплат на користь фінансових інституцій чи третіх осіб.

Правила «тонкої капіталізації», введені в Україні, загалом відповідають європейській та світовій практиці оподаткування в частині запроваджених обмежень, зокрема підходу США та Франції.

Середнє співвідношення позикового і власного капіталу в країнах Східної Європи становить 3,6:1, а в країнах Західної Європи воно дорівнює 3:1 [7]. Це говорить про те, що менш розвинуті країни встановлюють м'якші правила «тонкої капіталізації» для стимулювання притоку іноземних інвестицій. Застосоване в Україні співвідношення 3,5:1 відповідає загальним тенденціям країн, які знаходяться в зіставних геополітичних умовах.

Водночас поточна редакція Податкового кодексу України містить загальне формулювання щодо застосування різниці по процентах за борговими зобов'язаннями перед пов'язаними особами та не роз'яснює, стосується воно усіх процентних витрат платника податків (за записаннями від резидентів, нерезидентів, банків, інших фінансових установ, фінансовим лізингом тощо) чи лише тих, що виникли перед пов'язаними особами-нерезидентами. Як наслідок, доцільним є уточнення сфери застосування обмеження для унеможливлення двозначного трактування норми щодо застосування правил «тонкої капіталізації» в Україні.

Окрім того, в пункті 4 статті 24 про недискримінацію Модельної конвенції ОЕСР зазначається, що під час виплати процентів підприємством першої договірної держави підприємству другої договірної держави, умови віднесення таких процентів до витрат мають бути аналогічними тим, які б застосовувалися, якщо б проценти виплачувалися підприємству першої договірної держави. Також в статті 24 цього документа зазначається таке:

– правила «тонкої капіталізації» не суперечать пункту 4 статті 24, якщо вони базуються на принципі «витагнутої руки»;

– правила «тонкої капіталізації» суперечать пункту 4 статті 24, якщо вони базуються на визначеному співвідношенні (наприклад, борговий капітал до власного капіталу) [9].

Як наслідок, впроваджені правила «тонкої капіталізації» на основі встановлення фіксованого співвідношення боргового капіталу до власного суперечать принципу недискримінації, якщо нерезидент базується в країні, з якою заключений двосторонній договір про уникнення подвійного оподаткування.

Вирішити цю проблему можна поширенням правил «тонкої капіталізації» й на резидентів або шляхом внесення застережень про можливість застосування «тонкої капіталізації» до тексту конвенцій про уникнення подвійного оподаткування.

Висновки. Поняття «тонкої капіталізації» ґрунтується на особливостях форм фінансування компанії. Боргове фінансування є вигіднішим, ніж участь у статутному капіталі, оскільки проценти відносяться до складу витрат і дають змогу зменшити базу оподаткування. Зловживання співвідношенням боргового капіталу до статутного відкриває можливості для мінімізації податків, чим і користуються міжнародні компанії. Сьогодні в Україні доцільними є уточнення сфери застосування обмеження для унеможливлення двозначного трактування норми щодо застосування правил «тонкої капіталізації», а також адаптація інших нормативно-правових актів згідно з нормами Податкового кодексу, які регулюють цей аспект.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Мішин М. Трансфертне ціноутворення та План дій BEPS 18.04.2014, № 16 / М. Мішин, Е. Курілов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.visnuk.com.ua/ua/pubs/id/6995>
2. Thin capitalization legislation: a background paper for country tax administrations [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.oecd.org/ctp/tax-global/5.%20Thin_Capitalization_Background.pdf
3. Серебрянський Д. Кампанія щодо боротьби з розмиванням бази оподаткування та переміщенням прибутків: висновки для України: наук.-аналіт. доповідь / Д. Серебрянський, П. Селезень. – Ірпінь: НДІ фінансового права, 2015. – 39 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ndifp.asta.edu.ua/files/NAD/028_%D0%BA%D0%B0%D0%BC%D0%BF%D0%B0%D0%BD%D1%96%D1%8F.pdf

4. Капитализация предприятий: теория и практика: [монография] / под ред. И. Булеева, Н. Брюховецкой. – Донецк: НАН Украины, Ин-т экономики пром-ти; ДонУЭП, 2011. – 328 с.
5. Алиева Н. Как крупные мировые корпорации уклоняются от уплаты налогов, или двойной голландско-ирландский сэндвич / Н. Алиева [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://offshorewealth.info/tax-planning/c26-taxplanning/taxevasion-big-companies>
6. Чумакова О. Податкова політика у сфері трансфертного ціноутворення: економічна ефективність і тонка капіталізація / О. Чумакова // Державне регулювання процесів економічного і соціального розвитку. – 2004. – № 3 (42). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2013-3/doc/2/17.pdf
7. OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations. 22 July 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/ctp/transfer-pricing/transfer-pricing-guidelines.htm>
8. Ruf M. Debt Shifting and Thin-Capitalization Rules German Experience and Alternative Approaches/ M. Ruf, D. Schindker // NHH Discussion Paper RRR, Bergen December 13, 2012 – 24 p.
9. Farrar J. Debt-equity limitations in thin capitalization rules: Canadian evidence / J. Farrar, A. Mawani // (CAAA) 2008 Annual Conference Paper [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ssrn.com/abstract=1080639>
10. Податковий кодекс України: редакція від 1 лютого 2016 року // Відомості Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>